ilmiy-amaliy jurnal · ISSN 3093-8694

UDK 378.147:004.8

Abdullayeva Marjona Sobirjon qizi,
Webster University, Graduate Advisor; Westedge Learning Center asoschisi va EFL o‘qituvchisi, mustaqil izlanuvchi

O‘ZBEK OLIY TA’LIMIDA GENERATIV SUN’IY INTELLEKTDAN YO‘NALTIRILGAN FOYDALANISH VA AKADEMIK YOZUV KOMPETENSIYASI: IMKONIYATLAR, XAVFLAR VA PEDAGOGIK MODEL

Annotatsiya. Maqolada generativ sun’iy intellekt (GenAI) vositalaridan oliy ta’limda akademik yozuvni o‘qitish jarayonida foydalanishning pedagogik imkoniyatlari va xavflari nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotning hozirgi bosqichi tavsifiy adabiyotlar sharhi shaklida tashkil etilgan bo‘lib, unda 2023–2026-yillarda ChatGPT va unga o‘xshash katta til modellarining akademik yozuv, EFL yozuvi hamda AI savodxonligi masalalariga bag‘ishlangan ilmiy ishlar ko‘rib chiqilgan. Tahlil GenAI vositalarining g‘oya yaratish, rejalashtirish, matnni qayta tashkil etish, til xatolarini aniqlash va shakllantiruvchi qayta aloqa berish funksiyalarini bajarishi mumkinligini, biroq ularning samaradorligi texnologiyaning o‘zi bilan emas, balki qo‘llanish pedagogik sharoitlari bilan belgilanishini ko‘rsatadi: ayniqsa o‘qituvchi ko‘magi asosiy moderator omil sifatida namoyon bo‘ladi. Shu bilan birga, sun’iy intellekt yaratgan matnni mustaqil ish sifatida taqdim etish, mavjud bo‘lmagan manbalarni haqiqiy deb qabul qilish va vositaga haddan tashqari bog‘lanib qolish xavflari ajratib ko‘rsatiladi. Tahlil asosida talabani mustaqil muallif sifatida saqlab qolishga qaratilgan to‘rt bosqichli yo‘naltirilgan GenAI modeli — mustaqil rejalashtirish, yo‘naltirilgan sun’iy intellekt bilan ishlash, tanqidiy baholash va mustaqil qayta ishlash — taklif etiladi. Model empirik sinovdan o‘tkazilmagan va pedagogik konsepsiya sifatida baholanishi lozim.

Kalit so‘zlar: *generativ sun’iy intellekt, akademik yozuv, ChatGPT, AI savodxonligi, oliy ta’lim, pedagogik model, shakllantiruvchi qayta aloqa, akademik halollik, argumentatsiya, o‘qituvchi ko‘magi, EFL yozuvi*

НАПРАВЛЯЕМОЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ГЕНЕРАТИВНОГО ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В ВЫСШЕМ ОБРАЗОВАНИИ УЗБЕКИСТАНА И КОМПЕТЕНЦИЯ АКАДЕМИЧЕСКОГО ПИСЬМА: ВОЗМОЖНОСТИ, РИСКИ И ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ МОДЕЛЬ

Аннотация. В статье теоретически анализируются педагогические возможности и риски использования инструментов генеративного искусственного интеллекта (GenAI) при обучении академическому письму в системе высшего образования. Текущий этап исследования организован в форме описательного (narrative) обзора литературы, в рамках которого рассмотрены научные работы 2023–2026 годов, посвящённые применению ChatGPT и других больших языковых моделей в академическом письме, в письме на английском как втором языке, а также вопросам AI-грамотности. Анализ показывает, что инструменты GenAI способны выполнять функции генерации идей, планирования, реорганизации текста, выявления языковых ошибок и предоставления формирующей обратной связи, однако их результативность определяется не самой технологией, а педагогическими услови-

ями её применения. Особенно значимым модератором выступает поддержка преподавателя. Вместе с тем автор выделяет риски: представление сгенерированного текста как самостоятельной работы, принятие несуществующих источников за подлинные и чрезмерная зависимость от технологии. На основе анализа предлагается четырёхэтапная модель направляемого использования GenAI: самостоятельное планирование, направляемая работа с AI, критическая оценка и самостоятельная переработка. Модель эмпирически не проверена и должна рассматриваться как педагогическая концепция; для её проверки обоснован трёхгрупповой квазиэкспериментальный дизайн.

Ключевые слова: *генеративный искусственный интеллект, академическое письмо, ChatGPT, AI-грамотность, высшее образование, педагогическая модель, формирующая обратная связь, академическая честность, аргументация, поддержка преподавателя, письмо на английском как втором языке*

GUIDED USE OF GENERATIVE ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN UZBEK HIGHER EDUCATION AND ACADEMIC WRITING COMPETENCE: OPPORTUNITIES, RISKS AND A PEDAGOGICAL MODEL

Abstract. The article provides a theoretical analysis of the pedagogical opportunities and risks of using generative artificial intelligence (GenAI) tools in the teaching of academic writing in higher education. The present stage of the study is organised as a narrative literature review covering scholarly work published between 2023 and 2026 on ChatGPT and comparable large language models in academic writing, English as a second language writing, and AI literacy. The analysis shows that GenAI tools can support idea generation, planning, textual reorganisation, error detection and formative feedback, yet their effectiveness is determined not by the technology itself but by the pedagogical conditions of its use; teacher support emerges as the key moderator of the effect of GenAI interventions. At the same time, the author identifies the risks of presenting AI-generated text as independent work, accepting non-existent sources as genuine, and developing excessive dependence on the tool. Building on this analysis, a four-stage model of guided GenAI use is proposed: independent planning, guided work with AI, critical evaluation and independent revision. The model has not yet been tested empirically and should be regarded as a pedagogical concept; a three-group quasi-experimental design is outlined for its verification.

Keywords: *generative artificial intelligence, academic writing, ChatGPT, AI literacy, higher education, pedagogical model, formative feedback, academic integrity, argumentation, teacher support, EFL writing*

KIRISH

So‘nggi yillarda generativ sun’iy intellekt (GenAI) texnologiyalari jadal rivojlanib, oliy ta’limdagi o‘qitish va o‘rganish jarayonlariga sezilarli ta’sir ko‘rsatmoqda. ChatGPT kabi katta til modellari matn yaratadi, g‘oyalarni rivojlantiradi, matnni qayta tashkil etadi, grammatik va uslubiy xatolarni aniqlaydi, yozma ishga esa tezkor qayta aloqa beradi. Bu imkoniyatlar akademik yozuv jarayoniga mutlaqo yangi vositalarni olib kirdi. Natijada GenAI bugun faqat texnologik yangilik bo‘lib qolmayapti: u ta’lim metodikasini ham, baholash amaliyotini ham qayta ko‘rib chiqishni talab qiladigan pedagogik omilga aylandi.

Akademik yozuvning mohiyati esa grammatik jihatdan to‘g‘ri matn yaratish bilan cheklanmaydi. U talabadan muammoni anglashni, mustaqil pozitsiya shakllantirishni, dalillarni tanlab tahlil qilishni, manbalarni o‘rinli qo‘llashni, mantiqiy argument qurishni va o‘z xulosalarini asoslashni talab qiladi. Ya’ni bu kompetensiya til vositalaridan foydalanish ko‘nikmasi bilan birga fikrlash madaniyatini ham qamrab oladi. Shunday bo‘lsa, sun’iy intellekt yaratgan ravon va tashqi jihatdan mukammal matn talabaning akademik yozuv kompetensiyasi ham shu darajada rivojlanganini avtomatik anglatmaydi.

Muammoning asosiy jihati shundaki, GenAI yozuv jarayonini yengillashtirish bilan birga ayrim kognitiv operatsiyalarni talaba o‘rniga bajarib qo‘yishi mumkin. Mavzuni tanlash, tezisni shakllantirish, argumentlarni ishlab chiqish va yakuniy matnni yozish ishining asosiy qismi sun’iy intellektga topshirilsa, tayyor mahsulot sifatli chiqishi mumkin, biroq u talabaning real yozuv kompetensiyasini to‘liq aks ettirmaydi. Bunday holatda baholash o‘z predmetini yo‘qotadi: o‘qituvchi talabaning emas, vositaning imkoniyatini baholay boshlaydi. Muammoning ikkinchi qirrasi — ishonchlilik. Sun’iy intellekt taqdim etgan ma’lumotlarning aniqligi, manbalarining haqiqiyligi va argumentlarning mantiqiyligi har doim kafolatlanmaydi. AI savodxonligi, shu ma’noda, akademik yozuv kompetensiyasining yangi tarkibiy elementiga aylanadi.

Shu nuqtai nazardan, O‘zbekiston oliy ta’limida GenAI masalasini “sun’iy intellektni ishlatish mumkin yoki mumkin emas” degan qarama-qarshilik doirasida hal qilib bo‘lmaydi. Dolzarb savol boshqacha qo‘yiladi: sun’iy intellekt qanday pedagogik sharoitda va qanday maqsadda ishlatilishi kerak? Tadqiqotning maqsadi — GenAIdan akademik yozuv jarayonida foydalanishning pedagogik imkoniyatlari va xavflarini ilmiy adabiyotlar asosida tahlil qilish, shu asosda O‘zbekiston oliy ta’limi sharoitida talabani mustaqil muallif sifatida saqlab qolishga qaratilgan yo‘naltirilgan GenAI modelini ishlab chiqish. Tadqiqot to‘rt savolga javob izlaydi: GenAI akademik yozuvning qaysi bosqichlarida pedagogik jihatdan foydali? U qanday xavflarni yuzaga keltiradi? O‘qituvchi yo‘naltirgan foydalanish nazoratsiz foydalanishdan nimasi bilan farq qiladi? Mahalliy ta’lim sharoitida qanday modelni taklif etish mumkin?

MAVZU BO‘YICHA ADABIYOTLAR TAHLILI

Mavjud ilmiy adabiyotlarda GenAI va akademik yozuv munosabati bir necha yo‘nalishda o‘rganilgan. Birinchi yo‘nalish vositaning yozuv jarayonidagi funksional imkoniyatlarini aniqlashga qaratilgan. Barrot ChatGPTning ikkinchi til sifatida yozishni o‘rgatishdagi potensialini qayd etadi, ammo uning aniqlik, ishonchlilik va akademik halollik bilan bog‘liq cheklovlarini ham chetlab o‘tmaydi. Muallif fikriga ko‘ra, ChatGPTdan yozuvning rejalashtirish, yozish va qayta ishlash bosqichlarida foydalanish mumkin, biroq bu tegishli pedagogik nazorat bilan birga olib borilishi kerak [1]. Teng amalga oshirgan sistematik sharhda ChatGPTning EFL yozuvidagi qo‘llanishi bo‘yicha tadqiqotlar umumlashtiriladi;

sharh natijalarning bir xil emasligini va ularni qo‘llanish konteksti bilan birga talqin qilish zarurligini ko‘rsatadi [6].

Ikkinchi yo‘nalish GenAI aralashuvining ta’lim natijalariga ta’sirini o‘lchashga bag‘ishlangan. Mahapatra aralash metodli aralashuv tadqiqotida ChatGPTni shakllantiruvchi qayta aloqa (formative feedback) vositasi sifatida qo‘lladi va bunday qo‘llash talabalarning akademik yozuv ko‘nikmalariga ijobiy ta’sir ko‘rsatganini aniqladi; vosita yozuvni baholash, mazmun va tashkil etilishni tekshirish hamda til aniqligini yaxshilash uchun ishlatilgan [5]. Heydarnejad boshqa qirraga e’tibor qaratadi: u sun’iy intellekt ko‘magidagi yozuv ta’limida o‘z-o‘zini baholash komponenti o‘rganuvchilarning emotsiyalarini boshqarishiga, o‘ziga ishonchiga, motivatsiyasiga va yozuv natijalariga qanday ta’sir qilishini tadqiq etadi [4]. Ikki ish bir xulosaga olib keladi: GenAI vositasining asosiy pedagogik qiymati tayyor matn yetkazib berishda emas, o‘rganuvchining o‘z yozuvini mustaqil ko‘rib chiqishini qo‘llab-quvvatlashda.

Biroq generativ sun’iy intellekt samaradorligi barcha ta’lim sharoitlarida bir xil emas. Gu va Yan 19 ta tadqiqotdagi 24 ta effekt kattaligi asosida meta-tahlil o‘tkazib, GenAI aralashuvlarining umumiy ta’siri katta ekanini — Hedges’ g = 0,683 — aniqladilar. Ta’sir kattaligi o‘qituvchi ko‘magi mavjud holatlarda g = 1,426 ga yetgan, ko‘mak bo‘lmagan holatlarda esa g = 0,077 darajasida qolgan [3]. Bu raqamlar texnologiyaning o‘zini emas, uni qo‘llashning pedagogik sharoitini birinchi o‘ringa qo‘yadi.

Uchinchi yo‘nalish GenAIdan foydalanishning etik va institutsional jihatlarini qamrab oladi. Funa va Ricafort qamrovli sharhda oliy ta’limda akademik yozuv uchun GenAIdan foydalanish amaliyotlarini, muammolarini va institutsional natijalarini tizimlashtirgan [2]. UNESCO esa generativ sun’iy intellekt bilan ishlashda inson markazidagi, xavfsiz, etik va pedagogik jihatdan asoslangan yondashuvni shakllantirish zarurligini ta’kidlaydi [7]. Umuman, adabiyotlar tahlili ikki bo‘shliqni ochib beradi: GenAIdan foydalanishning aniq bosqichlarga ajratilgan pedagogik tartibi yetarlicha ishlab chiqilmagan; O‘zbekiston oliy ta’limi sharoitida esa mazkur masala deyarli tadqiq etilmagan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotning hozirgi bosqichi tavsifiy (narrative) adabiyotlar sharhi shaklida tashkil etilgan. Tahlil doirasida 2023–2026-yillarda generativ sun’iy intellekt, ChatGPT, akademik yozuv, EFL yozuvi, AI savodxonligi va oliy ta’lim masalalariga bag‘ishlangan ilmiy ishlar ko‘rib chiqildi. Tahlilda bir necha analitik mezon asos qilib olindi: GenAI vositalarining akademik yozuvdagi funksiyalari; til aniqligi va yozuv sifati; matnning tashkil etilishi va argumentatsiya; shakllantiruvchi qayta aloqa hamda o‘qituvchi ko‘magi; akademik halollik; sun’iy intellekt yaratgan noto‘g‘ri ma’lumotlar; vositaga haddan tashqari bog‘liqlik; AI savodxonligi va tanqidiy baholash. Har bir manba shu mezonlar kesimida ko‘rib chiqildi, natijalar mazmuniy sintez usulida umumlashtirildi.

Mazkur bosqichdagi sharh sistematik sharh yoki meta-tahlil sifatida da’vo qilinmaydi: qidiruv strategiyasi oldindan registratsiya qilinmagan, saralash mezonlari rasmiylashtirilmagan va tadqiqotlar sifati alohida baholanmagan. Shunga ko‘ra keltirilgan xulosalar mavjud tadqiqotlarning mazmuniy sinteziga asoslanadi va yangi statistik natija sifatida talqin qilinmasligi lozim.

Sharh bilan birga kelgusidagi empirik tadqiqot uchun uch guruhli kvazi-eksperimental dizayn ishlab chiqildi. C guruhi — nazorat guruhi: talabalar akademik yozuvni an’anaviy metodika asosida o‘rganadi va topshiriqlarni sun’iy intellekt yordamisiz bajaradi. U guruhi — nazoratsiz AI guruhi: talabalarga GenAI vositalaridan foydalanishga ruxsat beriladi, biroq maxsus bosqichma-bosqich pedagogik framework qo‘llanilmaydi. F guruhi — framework guruhi: talabalar GenAI vositalaridan taklif etilayotgan to‘rt bosqichli pedagogik model asosida foydalanadi. Kelgusidagi empirik bosqichda pre-test, post-test va kechiktirilgan post-testdan foydalanish rejalashtiriladi; yozma ishlar til aniqligi, matn tashkiloti, argumentatsiya, dalillardan foydalanish va manbalarni integratsiya qilish mezonlari asosida baholanishi mumkin. Kechiktirilgan post-test ko‘nikmaning barqarorligini, ya’ni vosita olib tashlangandan keyin ham saqlanishini aniqlash uchun zarur.

NATIJALAR

Adabiyotlar tahlili GenAI vositalari akademik yozuv jarayonida bir nechta funksiyani bajarishga qodir ekanini ko‘rsatadi. Ular, avvalo, g‘oyalar hujumi (brainstorming), reja tuzish, muqobil fikrlarni ko‘rib chiqish, til xatolarini aniqlash va yozilgan matn yuzasidan qayta aloqa olishda qo‘l keladi. Mahapatra tadqiqotida ChatGPT shakllantiruvchi qayta aloqa vositasi sifatida ishlatilgan va bu talabalar yozuviga ijobiy ta’sir ko‘rsatgan [5]; ya’ni vosita tayyor matn yaratuvchi emas, yozuv jarayonidagi qayta aloqa manbai sifatida o‘zini oqlagan. Barrot esa foydali jihatlar bilan bir qatorda javoblarning aniqligi va ishonchliligi bilan bog‘liq muammolarni qayd etadi [1]. Ko‘rinib turibdiki, GenAI eng katta pedagogik qiymatni jarayonni qo‘llab-quvvatlovchi vosita sifatida beradi.

Ikkinchi natija til aniqligi va argumentatsiya o‘rtasidagi farqqa tegishli. Akademik yozuv sifatini grammatik aniqlik yoki matnning ravonligi orqali baholash yetarli emas. GenAI yordamida til jihatdan silliq matn yaratish osonlashgani sari mazmuniy argumentatsiyani baholash yanada muhim ahamiyat kasb etadi. Talaba vosita taklif qilgan jumlani grammatik jihatdan to‘g‘ri deb qabul qilishi mumkin, biroq undagi dalil mavzuga mos kelmasligi, manba mavjud bo‘lmasligi yoki xulosa yetarlicha asoslanmay qolishi ehtimoli bor. Shu sababli baholash rubrikalarida til aniqligi, mazmuniy izchillik, argumentning mantiqiyligi, dalillarning sifati, manbalardan foydalanish, mualliflik pozitsiyasining aniqligi va mustaqil fikrlash komponentlari alohida ajratilishi maqsadga muvofiq. Bunday ajratish o‘qituvchiga matnning qaysi qismi vosita, qaysi qismi muallif hissasi ekanini bilvosita farqlash imkonini beradi.

Uchinchi natija o‘qituvchi ko‘magining roliga bog‘liq. Gu va Yan meta-tahlilida ko‘mak mavjud va ko‘mak yo‘q sharoitlar o‘rtasida qayd etilgan keskin tafovut o‘qituvchini GenAI bilan ta’lim natijalari o‘rtasidagi muhim moderator sifatida ko‘rsatadi [3]. Mana shu dalil maqolada taklif etilayotgan modelning nazariy asoslaridan biri: vositaning mavjudligi o‘z-o‘zidan yuqori ta’limiy natijani kafolatlamaydi, natija vosita bilan ishlashning maqsadi, vazifasi va pedagogik boshqarilishiga bog‘liq.

To‘rtinchi natija akademik halollik va axborot ishonchliligiga tegishli. Talaba sun’iy intellekt yaratgan matnni o‘zining mustaqil ishi sifatida taqdim etishi, mavjud bo‘lmagan manbalarni haqiqiy deb qabul qilishi yoki berilgan statistik ma’lumotlarni tekshirmasdan ishlatishi mumkin. Ana shuning uchun akademik yozuv ta’limida AI savodxonligini rivojlantirish texnik jihatdan “prompt yozishni bilish” bilan cheklanmasligi kerak: talaba javobning ishonchliligini tekshirishni, original manbaga murojaat qilishni, dalilning mavzuga mosligini aniqlashni va yakuniy qarorni mustaqil qabul qilishni o‘rganishi lozim. UNESCO ham GenAI bilan ishlashda inson markazidagi, etik va pedagogik jihatdan asoslangan yondashuvni ta’kidlaydi [7], institutsional darajadagi muammolar esa qamrovli sharhda tizimlashtirilgan [2].

MUHOKAMA

Tahlil natijalari bir narsani aniq ko‘rsatadi: GenAIni akademik yozuv ta’limiga integratsiya qilish masalasida “ruxsat berish” yoki “taqiqlash”dan ko‘ra vositaning pedagogik vazifasini aniq belgilash muhimroq. Butun yozuv jarayonini vositaga topshirgan talaba qisqa muddatda sifatli ko‘rinadigan matnga ega bo‘ladi, biroq uning rejalashtirish, argumentatsiya, dalil tanlash va mustaqil tahrirlash ko‘nikmalari yetarlicha rivojlanmay qoladi. Aksincha, dastlab o‘z fikrini shakllantirib, keyin sun’iy intellekt yordamidan tanqidiy va cheklangan tarzda foydalangan talaba uchun texnologiya o‘quv jarayonini qo‘llab-quvvatlovchi vositaga aylanadi. Shu mulohaza ushbu tadqiqotda taklif etilayotgan to‘rt bosqichli yo‘naltirilgan GenAI modelining asosini tashkil etadi.

Birinchi bosqich — mustaqil rejalashtirish. Dastlab talaba sun’iy intellekt vositasidan foydalanmasdan mavzuni tahlil qiladi, asosiy muammoni belgilaydi, tezisni shakllantiradi va dastlabki reja hamda dalillarni ishlab chiqadi. Ushbu bosqichning maqsadi talabaning dastlabki kognitiv faoliyatini vositaga topshirib qo‘ymaslikdir.

Ikkinchi bosqich — yo‘naltirilgan sun’iy intellekt bilan ishlash. Bu bosqichda vositadan foydalanishga ruxsat beriladi, biroq foydalanish aniq maqsad bilan cheklanadi: muqobil argumentlarni ko‘rib chiqish, tushunarsiz fikrlarni aniqlashtirish, til xatolarini topish yoki yozuvga qayta aloqa olish. Ya’ni bu bosqichda sun’iy intellekt “muallif” emas, “maslahatchi” rolini bajaradi va aynan shu nuqtada o‘qituvchi ko‘magi vositaning samaradorligini belgilovchi omilga aylanadi [3].

Uchinchi bosqich — tanqidiy baholash. Talaba vosita tomonidan berilgan har bir muhim taklifni tekshiradi: ushbu ma’lumot fakt jihatdan to‘g‘rimi, manba haqiqatan mavjudmi, keltirilgan dalil mavzuga mos keladimi, argument yetarli darajada asoslanganmi va ushbu fikrni original manba bilan tasdiqlash mumkinmi. Shu tariqa AI savodxonligi akademik yozuvning tarkibiy qismiga aylanadi.

To‘rtinchi bosqich — mustaqil qayta ishlash. Yakuniy bosqichda talaba takliflarni mexanik ravishda ko‘chirmaydi, balki foydali deb topilgan g‘oyalarni o‘zining dastlabki rejasi, dalillari va akademik pozitsiyasi bilan uyg‘unlashtiradi. Yakuniy matn uchun javobgarlik to‘liq talabaning zimmasida qoladi. Modelni mustaqil rejalashtirish → yo‘naltirilgan sun’iy intellekt bilan ishlash → tanqidiy baholash → mustaqil qayta ishlash ketma-ketligida ifodalash mumkin, uning asosiy pedagogik tamoyili esa quyidagicha: sun’iy intellekt yozuvchini almashtirmasligi, balki yozuvchining fikrlash va yozish jarayonini qo‘llab-quvvatlashi kerak.

Modelning muhim elementlaridan biri — talabaning sun’iy intellekt bilan ishlash jarayonini hujjatlashtirishi. Buning uchun portfolio yondashuvi qulay: portfolioga talabaning dastlabki rejasi, dastlabki matni, vositaga bergan topshiriqlari, olgan javoblari, tekshirgan manbalari, qabul qilgan va rad etgan takliflari hamda yakuniy tahrirlari kiritiladi. Shunday hujjat o‘qituvchiga yakuniy mahsulotni emas, yozuvning shakllanish jarayonini baholash imkonini beradi; bu o‘z-o‘zini baholash komponenti ta’lim natijalariga ijobiy ta’sir qilishi haqidagi kuzatishlarga ham mos keladi [4].

Institutsional darajada oliy ta’lim muassasalari GenAI bilan ishlash bo‘yicha umumiy va tushunarli akademik siyosatni ishlab chiqishi zarur. Bunday siyosat kamida quyidagi masalalarni qamrab olsa maqsadga muvofiq: sun’iy intellekt vositalaridan foydalanishga ruxsat beriladigan va berilmaydigan topshiriqlar; yordamdan foydalanishni ochiqlash talablari; vosita keltirgan manbalarni tekshirish tartibi; yakuniy matn uchun talabaning mualliflik mas’uliyati; AI savodxonligini rivojlantirish; o‘qituvchilar uchun GenAI bo‘yicha metodik tayyorgarlik [2; 7]. Shu yo‘l ta’lim jarayonini texnologiyaga moslashtirish bilan birga akademik halollikni va talabaning mustaqilligini saqlab qolishga xizmat qiladi.

XULOSA

Generativ sun’iy intellekt akademik yozuvni o‘qitish jarayonida sezilarli pedagogik imkoniyatlarni yaratmoqda: ChatGPT kabi vositalar g‘oya yaratish, rejalashtirish, til bo‘yicha qayta aloqa olish va matnni tahrirlashda talabaga yordam beradi. Biroq bu imkoniyatlardan foydalanish talabaning mustaqil fikrlash va yozish faoliyatini cheklamasligi kerak. Mavjud ilmiy adabiyotlar GenAI vositalarining ta’limiy samaradorligi bir xil emasligini ko‘rsatadi va ayniqsa o‘qituvchi ko‘magini muhim omil sifatida ajratadi [3; 6]. Mahapatra tadqiqoti esa ChatGPTni shakllantiruvchi qayta aloqa vositasi sifatida qo‘llash akademik yozuvni rivojlantirishga yordam berishini ko‘rsatgan [5].

Shu asosda mazkur tadqiqotda mustaqil rejalashtirish → yo‘naltirilgan sun’iy intellekt bilan ishlash → tanqidiy baholash → mustaqil qayta ishlash tamoyiliga asoslangan to‘rt bosqichli pedagogik model taklif qilindi. Model talabani sun’iy intellekt tayyorlagan matnning iste’molchisi emas, o‘z fikrini shakllantiradigan, dalillarni tekshiradigan va yakuniy matn uchun javobgarlikni o‘z zimmasiga oladigan muallif sifatida saqlab qolishni maqsad qiladi. Model hozircha empirik sinovdan o‘tmagan, shuning uchun uni tayyor eksperimental natija emas, mavjud ilmiy dalillar asosida ishlab chiqilgan pedagogik konsepsiya sifatida baholash lozim.

Tadqiqotning asosiy cheklovi — hozirgi bosqichida empirik ma’lumotlar asosida yangi statistik natijalar olinmagani. Adabiyotlar tahlili mavjud ilmiy ishlarning natijalarini umumlashtirishga qaratilgan, binobarin taklif etilgan modelning O‘zbekiston oliy ta’limidagi haqiqiy samaradorligi kelgusidagi empirik tadqiqot orqali tekshirilishi lozim. GenAI texnologiyalari juda tez rivojlanayotgani esa bu sohadagi tadqiqot natijalarini tez-tez yangilashni talab qiladi. Keyingi bosqichda uch guruhli kvazi-eksperimental tadqiqot o‘tkazish, nazorat qilinmagan foydalanishni yo‘naltirilgan foydalanish bilan taqqoslash rejalashtiriladi. Pre-test, post-test va kechiktirilgan post-test natijalari asosida akademik yozuv kompetensiyasidagi o‘zgarishlarni — argumentatsiya sifati, manbalardan foydalanish, til aniqligi, mustaqil fikrlash va AI savodxonligi kesimida — alohida baholash maqsadga muvofiq. Kelgusidagi sistematik sharhda esa qidiruv strategiyasini oldindan belgilash, PRISMA 2020 tamoyillariga tayanish, tadqiqotlarni aniq saralash mezonlari asosida ajratish va sifat baholashini amalga oshirish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Barrot J. S. Using ChatGPT for second language writing: Pitfalls and potentials // Assessing Writing. – 2023. – Vol. 57. – P. 100745. DOI: 10.1016/j.asw.2023.100745.

2. Funa A. A., Ricafort J. D. Generative Artificial Intelligence (GenAI) for Academic Writing in Higher Education: A Scoping Review of Applications, Challenges, and Implications // International Journal of Education in Mathematics, Science and Technology. – 2025. DOI: 10.46328/ijemst.5682.

3. Gu J., Yan Z. Effects of GenAI interventions on student academic performance: A meta-analysis // Journal of Educational Computing Research. – 2025. – Vol. 63, No. 6. – P. 1460–1492. DOI: 10.1177/07356331251349620.

4. Heydarnejad T. Unmasking the impacts of self-evaluation in AI-supported writing instruction on EFL learners’ emotion regulation, self-competence, motivation, and writing achievement // Computers and Education: Artificial Intelligence. – 2025. – Vol. 9. – P. 100494. DOI: 10.1016/j.caeai.2025.100494.

5. Mahapatra S. Impact of ChatGPT on ESL students’ academic writing skills: A mixed methods intervention study // Smart Learning Environments. – 2024. – Vol. 11. – P. 9. DOI: 10.1186/s40561-024-00295-9.

6. Teng M. F. A systematic review of ChatGPT for EFL writing // International Journal of TESOL Studies. – 2024. – Vol. 6, No. 3. – P. 36–57.